

Така послуга дасть можливість на високому рівні зв'язку організувати передачу телевізійного сигналу з України на всі перераховані території.

Успішним є досвід співпраці УТР з ДП "Укркосмос" із впровадження та розвитку Інтернет-мовлення як ефективного механізму для формування позитивного іміджу України та забезпечення національних інтересів нашої держави. На часі забезпечення прискореної розбудови Інтернет-вузлів, зокрема на Азію, Океанію і Австралію, технічного дооснащення існуючих потужностей, комплектування високопрофесійними кадрами, подальшого впровадження комп'ютерних та інформаційних технологій.

Триває реалізація системного проекту технічного переоснащення обласних (регіональних) державних телерадіоорганізацій, що передбачає комплексну модернізацію апаратно-студійних комплексів, оснащення їх сучасним цифровим технологічним обладнанням. У 2005 році нове обладнання отримали 5 телекомпаній. У 2006 році планується технічне і технологічне переоснащення ще 4 телерадіокомпаній.

У відповідності до доручення Президента України здійснюється комплексне реформування Укрінформу. Постановою Кабінету Міністрів України від 19.09.05 № 933 "Про заходи щодо реформування та розвитку Українського національного інформаційного агентства "Укрінформ" на 2005—2007 роки" визначено головні напрямки цієї роботи. Відбудеться структурна перебудова агентства з урахуванням європейського досвіду, насамперед із широким застосуванням новітніх інформаційно-телекомунікаційних технологій.

За цей час мережа зарубіжних корпунктів і представництв з державним забезпеченням зростає до 16, що працюватимуть у провідних європейських країнах, а також у США, Китаї, Сирії. На повну потужність запрацює багатofункціональний багатомовний Інтернет-портал з вільним і зручним доступом для користувачів всесвітньої мережі до інформаційних ресурсів агентства, баз даних про Україну і світ.

Укрінформ, розвиваючи наявний досвід, розгорне у мережі Інтернет цілодобове радіомовлення, поширюватиме випуски власних оперативних телевізійних новин і тематичних програм.

Потребує якісного оновлення інформаційно-комунікативний аспект інформаційної політики. Він передбачає системну протидію антиукраїнським медіа-операціям та політико-психологічним маніпуляціям в інформаційній сфері. Формування привабливого іміджу України вітчизняними та закордонними мас-медіа вимагає своєчасного знешкодження контріміджів країни, її зовнішньої та внутрішньої політики.

Треба зазначити, що через слабку інтегрованість нашої країни у світове інформаційне поле, недостатню активність та конкурентоспроможність інформаційних структур уявлення про Україну, нерідко вкрай спотворене, формують не вітчизняні ЗМІ, а інформаційні структури інших країн. Ілюстрацією до сказаного може слугувати інформаційна "газова" війна, ситуація, пов'язана із розміщенням на території України російського Чорноморського флоту, медіа структури якого дуже часто у викривленому світлі подають інформацію про Україну та її владу.

Провідну ж роль у формуванні іміджу України мають відігравати вітчизняні ЗМІ. Для досягнення поставленої мети необхідно створити умови для входження суб'єктів інформаційного простору України до світової системи інформаційного обігу та створенню конкурентоспроможного національного інформаційного продукту. Потрібно створювати мережу закордонних корпунктів вітчизняних ЗМІ, забезпечувати прямі і зворотні інформаційні потоки. Це — в інтересах України, яка рухається в Європу. Запізнення із проведенням державою відповідних контрзаходів може призвести до погіршення репутації держави, що негативно позначиться на темпах та якості соціально-економічного розвитку України.

(Далі буде)

Надійшла до редакції 17 травня 2021 року

УДК 061.1:303.442.3]:327](73)(045)
DOI: 10.36273/2076-9555.2021.5(298).26-32

Микола Сенченко,
директор Книжкової палати України, професор,
e-mail: director@ukrbook.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7445-5185>

Мережа американських фондів і "мозкових трестів"

У статті розглянуто особливості аналітичної роботи та наукових досліджень "мозкових трестів" і фондів Сполучених Штатів Америки. Надано характеристику аналітичних центрів і з'ясовано, що американські "фабрики думки" — це переважно самостійні організації, що тісно взаємодіють як з політичною, так і з бізнес-елітою. Ці структури здебільшого лише наближені до влади, що дає змогу зберігати об'єктивність і можливість компетентно та критично аналізувати урядову діяльність.

Ключові слова: аналітика; аналітичні центри; "мозкові центри"; інформаційна діяльність

Мета статті — акцентувати на потребі формування мережі "мозкових центрів" в Україні для надання аналітичної підтримки діяльності уряду під час здійснення антикризових реформ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нині у багатьох країнах світу діють аналітичні центри, створені

для проведення компетентної й виваженої зовнішньої та внутрішньої політики. Особливо розвинена мережа цих організацій у Сполучених Штатах Америки.

На початку XXI ст. США виявилися глибоко залученими в міжнародні справи — більше, ніж будь-коли у своїй історії, і в ширшому масштабі, ніж будь-яка інша

країна. Америка підтримує дипломатичні відносини приблизно зі 180 суверенними державами, її збройні сили розміщено по всьому світу. Роль Сполучених Штатів у світовій економіці безпрецедентна та позначається на житті майже всіх країн. США беруть участь у діяльності численних міжнародних інституцій і ведуть латентні війни з багатьма державами світу. Окремі країни звертаються до Сполучених Штатів по допомогу для забезпечення власних безпеки й добробуту, за дипломатичною підтримкою для запобігання війнам і встановлення миру, а часто й за "мудрою" порадою під час планування роботи міжнародних організацій, що охоплюють широкий діапазон людської діяльності.

Сполучені Штати розробляють і здійснюють свою зовнішню політику — точніше, безліч напрямів своєї зовнішньої політики — за допомогою низки державних структур, що накладає на неї відбиток різних, нерідко конкурентних поглядів. До цих об'єднань входять президентський апарат Білого дому, Державний департамент, міністерства оборони й фінансів, кілька розвідувальних органів і кілька десятків інших міністерств і відомств, що чинять прямий вплив як на визначення сфери дії Сполучених Штатів за кордоном, так і на виконання урядових рішень.

Окрім того, певні обов'язки у сфері зовнішньої політики має і Конгрес США. Одні з них регламентовано Конституцією США, другі — законодавством, треті — традицією. Конгрес не лише пасивно відбиває волю американського президента, який відіграє певну роль у визначенні зовнішньої та оборонної політики Сполучених Штатів, а й фінансує роботу адміністрації. За допомогою численних комітетів Конгрес ретельно розглядає пропозиції, програми й результати зовнішньої політики США, пильно стежить за діями кожного міністерства й відомства за кордоном. Мабуть, у жодній іншій країні законодавча влада не виконує таких важливих функцій (що часто не збігаються з волею президента) під час формування зовнішньої політики.

У Сполучених Штатах, як і в інших державах, політичні лідери змінюються, отже, на зовнішньополітичні орієнтири можуть певною мірою впливати й результати виборів — як президентських, так і до сенату й палати представників. Проте, мабуть, у жодній іншій "демократичній" країні обрання нового президента й зміна адміністрації не означають масової заміни провідних посадових осіб і у внутрішній, і в зовнішній політиці та сфері національної безпеки США. Змінюють, особливо коли президентський пост переходить від однієї партії до іншої, майже всіх високопосадовців до найнижчих структур апарату, а отже зовнішня політика раптово переходить до рук людей, які не мають безпосередньо досвіду щодо проблем і викликів, з якими стикається країна. Часто, перш ніж нова команда повністю ввійде в курс справи, проходить кілька місяців, навіть якщо обраний президент призначає нових співробітників швидко.

На цьому тлі резонним є запитання, як Сполучені Штати здатні ефективно формувати зовнішню та

внутрішню політику, вводити в дію засоби для її здійснення й забезпечувати суспільну підтримку? На це запитання є кілька відповідей, проте одна з найважливіших — завдяки створенню системи інститутів, що за масштабами та всеосяжним характером діяльності не мають аналогів в інших країнах. Ці організації в американському політичному лексиконі називають "мозковими трестами".

Хоча термін увійшов у вжиток кілька десятиліть тому, ідея створення структур, що спеціалізуються на вивченні зовнішньої політики й забезпеченні її підтримки, у XX ст. має доволі солідну історію. Наприклад, 1910 р. було створено Фонд Карнегі за міжнародний мир, що мав відстоювати справу миру, згодом у Нью-Йорку засновано Раду з міжнародних відносин.

Бурхливий розквіт науково-дослідних і політичних інститутів відбувся у Сполучених Штатах лише після Другої світової війни, коли стало зрозуміло, що відтепер країна глибоко й постійно має бути залученою до подій, що відбуваються за кордоном. Окрім того, їй доведеться безпосередньо керувати процесами створення й забезпечення ефективної роботи нових міжнародних інститутів, як-от Організація Об'єднаних Націй (ООН), Всесвітній банк (ВБ), Міжнародний валютний фонд (МВФ) і Генеральна угода з тарифів і торгівлі, а також процесами об'єднання "демократичних" держав для протистояння Радянському Союзу в оголошеній холодній війні. Вперше в історії Сполучені Штати мали потребу в ґрунтовно розробленій, багатоаспектній і зрозумілій глобальній стратегії, й на допомогу прийшли американські "мозкові трести" — аналітичні центри.

Першим таким інститутом стала корпорація "РЕНД", заснована у повоєнний період за ініціативою керівництва Військово-Повітряних сил США з метою розроблення завдань і програм для цього роду військ. Щоб новостворений науково-дослідний інститут не зазнавав бюрократичного тиску, його облаштували подалі від столиці — у м. Санта-Моніці (штат Каліфорнія).

Фірмовою "візитівкою" корпорації стали якісні та об'єктивні дослідження з проблем національної безпеки. Надалі Пентагон створив ще кілька аналітичних центрів, що працюють винятково над питаннями оборони, поміж яких — Інститут оборонних досліджень і Центр військово-морського аналізу. Ці структури мають аналоги в галузі точних наук, зокрема дві лабораторії при Каліфорнійському університеті: Лос-Аламоська національна лабораторія (створена 1942 р. для проектування й виготовлення перших атомних бомб) і Ліверморська національна лабораторія Лоуренса (організована через 10 років для створення водневої зброї).

Отже, для проведення ефективної зовнішньої політики у США було організовано численні науково-дослідні інститути. Одні діють у складі приватних корпорацій чи професійних союзів, другі — самостійно, треті — при провідних університетах: від Каліфорнійського в Лос-Аламосі й Стенфордського на

західному узбережжі до Гарварду й Массачусетського технологічного інституту на сході. Часом не без іронії зауважують, що на кожну комбінацію слів "іноземний", "міжнародний", "стратегічний", "глобальний", "дослідження", "політика", "центр", "інститут" і "рада" знайдеться американський "мозковий трест", у назву якого вона входить.

Аналітичні центри розв'язують багато завдань — від дослідження регіональних проблем і прикладних економічних та військових питань до роботи, спрямованої на забезпечення підтримки з боку населення участі США у справах зовнішнього світу. Діють Асоціація сприяння ООН, яка відповідає за те, щоб громадяни краще розуміли діяльність цієї організації, а також Атлантична рада, Рада з розвитку за кордоном, Асоціація контролю за озброєннями й численні ради з міжнародних справ по всій країні, що складаються з місцевих груп населення, які цікавляться зовнішньою політикою.

Створено ще кілька спеціалізованих аналітичних центрів, що перебувають на бюджетному фінансуванні: Американський інститут світу, який спеціалізується на дослідній роботі, та Національний фонд демократії (НФД), що здебільшого працює в інших країнах, сприяючи "демократичному" розвитку. НФД має чотири відгалуження: два приєднано до Республіканської й Демократичної партій, один — до профспілок і один — до ділових кіл. Отже, НФД працює в різних країнах світу, виконуючи доручення партій, профспілок і ділових кіл. Функціонує багато інших організацій, що мають просувати потрібні ідеї в зовнішній політиці й нерідко поєднують науково-дослідну роботу із суспільною діяльністю; їх також успішно використовують для впливу на членів Конгресу США.

Багато років аналітичні центри, чия діяльність найбільше позначається на процесах формування зовнішньої політики США, базуються у Вашингтоні. Ці організації значною мірою зацікавлені в дослідній роботі, багато з них беруть активну участь у житті суспільства. Нині вирізняємо кілька структур, зокрема Фонд Карнегі за міжнародний мир, корпорацію "РЕНД", Раду з міжнародних відносин, Інститут Брукінгса, Центр стратегічних і міжнародних досліджень, Інститут американського підприємництва (має тісні зв'язки з діловими колами), Інститут політичних досліджень (відомий ліберальними поглядами) і Фонд "Спадщина" (відомий консервативними поглядами).

Суттєвими є дві характерні особливості роботи американських аналітичних центрів щодо зовнішньополітичних питань. По-перше, багато організацій стурбовані процесами об'єднання людей для обговорення ідей і політичних альтернатив. Часто до таких дискусій залучають представників різних сфер: академічних, ділових і урядових, причому як з адміністрації, так і з Конгресу США. Такі заходи призначені не лише для обміну інформацією чи розроблення нових ідей, а й покликані забезпечувати підтримку політики, яку проводить адміністрація Сполучених Штатів, і навіть вирішувати ширший

спектр завдань: домагатися консенсусу під час розгляду найважливіших питань, з'ясувати ключові розбіжності у позиціях урядовців, а також визначати зони впливу Сполучених Штатів у світі. У цьому контексті аналітичний центр з іноземних справ є "таємною зброєю".

По-друге, "мозкові центри" слугують важливим джерелом пошуку талановитих людей для роботи в адміністрації й апараті Конгресу США, а також надають можливість працювати співробітникам уряду, які йдуть у відставку, однак прагнуть, як і раніше, займатися зовнішньою політикою, черпати нові ідеї й натхнення, одночасно збагачуючи дослідні проекти аналітичних центрів досвідом, набутим на державній службі. Такий приплив і відтік офіційних осіб, які часто обмінюються посадами з колегами з аналітичних центрів, є найважливішим елементом впровадження у владу нових ідей, що відіграє суттєву роль у питаннях надання лідерами різних професій, пов'язаних із зовнішньою політикою, підтримки для розвитку основних напрямів діяльності країни за кордоном. Звісно, окремі співробітники досягають значних кар'єрних результатів і обіймають високі посади в уряді США у сфері зовнішньої політики й національної безпеки.

Якщо філії чи представники фондів Карнегі та "Спадщина", Інституту Брукінгса в інших країнах навчають місцеві еліти розглядати національну політику крізь призму "глобального підходу", то "мозкові центри" США працюють винятково на американські інтереси. Ці потужні генератори ідеології створюють тонкі та опосередковані світоглядні аксіоми свідомості для обізнаних і стереотипи для профанів, широка міжнародна активність цих структур заміняє чи доповнює роботу американської дипломатії та ідеологічної розвідки. Нарешті, саме вони й становлять "кровоносну систему" зв'язку між елітами, якою циркулює "справжнє знання", тоді як ЗМІ віртуозно ототожнюють інтереси Сполучених Штатів із морально-етичними канонами універсуму та обробляють багатомільйонний "демос", наївно впевнений у своїй уявній "кратії".

Гасло на державній печатці США "Novus Ordo Seclorum" — "Новий порядок на століття" — із містичного завдання втілюється в реальність. Realpolitik нікуди не зникла, але піддалася "теологізації" — ототожненню власних інтересів з морально-етичними канонами універсуму. Ідеологізація зовнішньої політики США вільсонівського типу могла посперечатися з ленінськими принципами зовнішньої політики. Не захист національних інтересів, а досягнення певної загальносвітової мети — таке завдання Америка прагне розв'язати на світовій арені.

До початку ХХ ст. у Сполучених Штатах було сформовано потужний центр фінансових інтересів, тісно поєднаний економічними, політичними та культурними зв'язками з впливовими олігархічними групами європейських держав. Родинним колам Європи й Америки були однаково далекі й заважали монархічні та національно-консервативні підвалини

європейських суспільств і культури, класичні традиції міжнародних відносин, що склалися з часів Вестфальського миру 1648 р. Результат війни для цих кіл та їхніх представників обіцяв лідерство у світовій ідеології й політиці з отриманням фінансових важелів. Ідеологія вільсоніанства породила проєкт Пакту Ліги Націй й Американську програму миру ("14 пунктів" Вільсона).

Розробниками нової зовнішньополітичної ідеології — прародительки сучасної концепції глобалізму, по суті, неовільсоніанства, стали кадри майбутньої Ради міжнародних відносин. Сполучені Штати виходять зі своєї "ізоляціоністської" доктрини з універсалістським проєктом, автором якого був загадковий alter ego В. Вільсона — полковник Е. Хауз, роль якого історики повною мірою не оцінили.

Головне в цьому проєкті — відмова від національного інтересу як основи політики й зниження традиційної ролі національних держав, створення першого типу універсальної міжнародної організації — Ліги Націй та інтернаціоналізація міжнародних проблем. США підмінили цілі війни, заради яких французи, німці, англійці й росіяни гинули на фронтах.

Г. Кіссінджер потрактував цю підміну як моральну й політичну перемогу Нового Світу над імперським Старим: "Вступ Америки у війну зробив тотальну перемогу технічно можливою, але цілі її мало відповідали тому світовому порядку, до якого Європа звикла впродовж століть і заради якого вступила у війну. Америка із презирством відкинула концепцію рівноваги сил та оголосила реальну політику аморальною. Американськими критеріями міжнародного порядку були демократія, колективна безпека й самовизначення".

Полковник Е. Хауз ще 1916 р. створив неофіційну групу експертів для розроблення моделі майбутнього світу й визначення в ньому ролі Сполучених Штатів. Дослідники зауважують про величезний вплив цього сірого кардинала, який перетворив Державний департамент США на проміжну інстанцію й архів офіційної кореспонденції для втілення особистих ідей. Таємне дипломатичне листування часто проходило безпосередньо через маленьку квартиру на 35-й Іст-стріт. Дипломати країн, що воювали, зверталися насамперед до Е. Хауза по допомогу й підтримку, аби розібратися в хитросплетіннях трансатлантичної інтриги.

Наведена ідеологія міжнародних відносин і обґрунтування американської ролі були першим продуктом "мозкових центрів". Через позицію Конгресу США, у якій домінували "консервативні" настрої, на тривалий період американська зовнішня політика опинилася в руках консерваторів-ізоляціоністів із гаслом "Подальше від Європи!". Потрібно було докласти значних зусиль, щоб зміцнити відповідні американські кола для реалізації лінії Хауза — Вільсона, виробленої кадрами "мозкових центрів", і знадобилося все ХХ ст. для втілення в життя цього універсалістського задуму.

Отже, щоб проводити виважену й компетентну зовнішню та внутрішню політику, Україні також потрібно створити мережу науково-аналітичних центрів

та залучити до роботи перспективних і талановитих науковців, політологів, спеціалістів у різних галузях економіки, фінансово-кредитної системи тощо.

Еволюція американських "фабрик думки"

Досвід США демонструє майже столітню історію одного з можливих варіантів становлення "фабрик думки", а також масштаб і результативність їхньої діяльності. Ці організації історично створювали військові відомства, зацікавлені в розробленні комплексної технології акумуляції інформації. До роботи залучали науковців і цивільних аналітиків, широко обізнаних у різних, зокрема політичних, аспектах стратегічного аналізу.

Незалежно від етапів розвитку американські "фабрики думки" завжди мали одну мету: залучення людей, здатних генерувати ідеї, до розв'язання політично значущих проблем. При цьому види проблем, форма організації "мозкових центрів", замовник, види зв'язності тощо, природно, відрізнялися.

Отже, "фабрики думки" в США — це переважно самостійні організації, що тісно взаємодіють як з політичною, так і з бізнес-елітою. Здебільшого вони лише наближені до влади, що дає змогу зберігати об'єктивність і водночас компетентно та критично аналізувати урядову діяльність.

Чимало американських науково-дослідних установ здійснюють три види діяльності, як це визначено Національним науковим фондом:

1. Фундаментальні дослідження — вивчення невідомого. Інколи їх називають ненаправленими, вони чинять мотиваційний вплив, що визначається устремлінням до знання заради знання.

2. Прикладні дослідження спрямовані на розв'язання визначеної проблеми, наприклад, створення ліків проти певної хвороби.

3. Розробки — систематичне використання фундаментальних і прикладних досліджень для створення конкретних об'єктів — систем, методів і матеріалів. Зазвичай вони охоплюють проєктування й експерименти з певним виробом чи процесом, а інколи — його безпосереднє виробництво. Якщо врахувати всі приватні компанії, наукові центри, пов'язані з університетами, урядові лабораторії, дослідні підрозділи великих компаній, то у Сполучених Штатах налічуватиметься щонайменше 20 тисяч науково-дослідних організацій. Серед них є категорія установ, яку вважають найпотужнішою, — "фабрики думки", що вивчають питання політики, економіки та застосування технологій.

Інтелектуальний вплив "фабрик думки" на ухвалення державних рішень у США є визначальним. За свідченням співробітника однієї з таких структур, старшого радника корпорації "РЕНД" Р. Пантера, "ці різноманітні установи розв'язують багато завдань — від дослідження регіональних проблем і такої прикладної тематики, як економіка та військові питання, до роботи, спеціально спрямованої на забезпечення розуміння й підтримки громадянами участі США у справах зовнішнього світу, а також конкретних ідей і заходів".

Високий професійний рівень "мозкових трестів" дає змогу не лише скеровувати політику західних держав (паралельно виконуючи замовлення великих приватних фінансових та економічних структур), а й пристосовувати її на користь панівних транснаціональних олігархічних кланів. У поєднанні з потужним лобіюванням у законодавчих і виконавчих органах влади західних країн діяльність цих центрів дає змогу вузькому колу Г-олігархії представляти власні корпоративні інтереси як загальнонаціональні, використовуючи державні інститути для досягнення особистих цілей.

Діяльність американських аналітичних центрів не можна недооцінювати, хоча вона значною мірою є латентною. Ці інститути формували не лише політику США впродовж останньої сотні років, а й відповідне ставлення до неї власного населення та світової громадської думки. Діяльність аналітичних центрів багато в чому доповнює, а іноді й заміняє роботу американської дипломатії, ідеологічних структур і спецслужб. Саме "фабрики думки" продукують нові концепції та доктрини, формують висококваліфікований кадровий потенціал для урядових установ, надають їм експертні висновки, експортують політичні кліше та вводять в обіг нові стереотипи історичної свідомості.

Очевидно, що за межами США головним завданням аналітичних центрів, окрім вивчення позиції місцевих еліт, є ретрансляція певних ідеологічних цінностей і моделей світосприйняття. А це не що інше, як механізми ідеологічного й психотехнологічного програмування, в межах якого фахівці "фабрик думки" публікують книги, проводять семінари й конференції, часто в інших країнах, працюючи з місцевими елітами. Так, Інститут У. Мондейла 1991 р. поспішив у "демократичну" Україну, влаштувавши семінари та банкети для нових партій некоммуністичного напрямку. Окремі персони, які брали участь в цих заходах, згодом стали українськими співробітниками київських філій американських центрів.

Нинішній переділ світу являє собою небачений синтез імперіалізму часів Т. Рузвельта і месіанізму В. Вільсона. До слабких країн застосовують силу, обґрунтовуючи тезою, котру висміяв американський сенатор Н. Коулман: "Ми керуємо вами, оскільки це у ваших же інтересах, а ті, хто відмовляється це розуміти, є злом. Тоді з ними чинитимуть так, як вчинили з Лівією".

Щодо структурних елементів системи міжнародних відносин, передусім Росії (раніше вона становила об'єктивну перешкоду для переділу світу), застосовують ідеологію глобалізму, складником якої є цільовий вплив на суспільну свідомість. Технологія проста: пересічному громадянину насаджують ідею непричетності до справ держави, а еліті — ілюзію причетності до світової олігархії та впевненість у тому, що "США відповідають високим принципам політичного порядку, що перевершує решту політичних порядків, і новий американський імперіалізм служить вищій моральній меті".

Процес створення й поширення світом різноманітних аналітичних структур продовжує набирати обертів. Ринок аналітики не піддається точній кількісній оцінці, але йдеться про мільярди доларів. Нині перевіреної та об'єктивної інформації аналітичного характеру потребують уряди й президенти, розвідувальні й військові відомства, корпорації й фірми. Звичайно, не всі замовники перебувають під американською парасолькою, багато з них проводять самостійну політику та відносно незалежні в аналітичних розробках, як-от міжнародні, американські, європейські, азійські центри. В Австралії, Канаді, Франції, Великій Британії, Японії діє низка "фабрик думки", що розв'язують суто національні завдання. Проте саме "мозкові центри" США відіграють провідну роль у світових політичних процесах. Ці об'єднання — державного й недержавного рівня — взяли найактивнішу участь у розробленні планів руйнування СРСР і втіленні їх у життя.

Варто докладніше розглянути діяльність Гуверівського інституту війни, революції та миру при Стенфордському університеті — найстарішого американського "мозкового центру", створеного ще 1917 р. для вивчення марксизму й революційного руху в Росії. Формування бібліотеки й архівів інституту розпочалося з документів, котрі у 1921—1923 рр. вивіз із радянської Росії Г. К. Гувер. Він очолював американське Управління у справах допомоги — орган, що керував центрами з надання допомоги Європі після Першої світової війни. У бібліотеці інституту, що налічує понад мільйон книг і займає основну частину вежі Гувера на території Стенфордського університету, зберігаються цінні матеріали, що стосуються не лише СРСР, а й дореволюційної Росії. Серед найважливіших документів — захоплений гітлерівськими військами 1941 р. архів Смоленського обкому партії, знайдений на частині території Німеччини, окупованої американськими військами 1945 р. До цих матеріалів неодноразово зверталися американські науковці й розвідники.

Значно розширивши діапазон досліджень після Другої світової війни й цілком підпорядкувавши їх антирадянським та антикоммуністичним цілям, Гуверівський інститут претендував на роль "національного центру зі збирання документальних матеріалів із проблем політичних, соціальних і економічних змін у ХХ столітті". Основною для установи залишається діяльність, яку 1959 р. Г. Гувер визначив як "дослідження й публікації, спрямовані на боротьбу з вченням К. Маркса".

Така картина, хоча доволі контурна й неповна, дає можливість уявити загальну панораму світової аналітики з погляду її організаційних структур. Навіть із назви "фабрика думки" стає зрозуміло, що світова аналітика виконує першорядну роль в опрацюванні інформації стратегічного рівня й прагне посісти провідні позиції в управлінських процесах міжнародного та національного рівнів. Інакше кажучи, саме у цій сфері працює світовий мозок, сконцентровано інтелектуальний потенціал людства.

Перемога Заходу на чолі зі США над Східним блоком мала потужний психологічний ефект. Дослідники вважають, що істинною причиною поразки Радянського Союзу в холодній війні було не економічне відставання й не гонка озброєнь, а брак компетентних аналітичних структур у сфері стратегічних досліджень із прямим виходом на політичну верхівку, відсутність зворотного зв'язку між мозковими центрами та найвищою політичною владою, відповідальною за ухвалення стратегічних рішень. Водночас якщо проаналізувати значення аналітичних структур для політичного життя США, то стає зрозуміло, яку вагому роль вони відіграли у відстоюванні геополітичних і стратегічних інтересів держави.

Як не дивно, але десятиліттями багато країн наступають на одні й ті самі граблі, та нічого не змінюється! Адже саме в цьому й полягають причини численних управлінських помилок (якщо, звісно, не брати до уваги випадки прямої зради державних інтересів), геополітичних програвів, неефективних рішень у соціально-економічній сфері.

Еволюція аналітичних центрів в Америці свідчить, що вони розвивалися паралельно зі зростанням геополітичної потужності Сполучених Штатів. Спочатку завдання цих структур були відверто аполітичними: відстоювати громадські інтереси, неупереджено консультувати державних посадовців із питань, пов'язаних із політикою та економікою. Саме таким був Інститут державних досліджень (1916), попередник Інституту Брукінгса (1927).

Першим "мозковим центром", що працював винятково над питаннями зовнішньої політики, став Фонд Карнегі за міжнародний мир, заснований 1910 р. для дослідження причин воєн і сприяння мирному врегулюванню суперечок. У зимовий період 1917—1918 рр. полковник Е. Хаус, радник президента В. Вільсона, зібрав відомих учених для аналізу варіантів повоєнного облаштування світу. Згодом групу було реорганізовано в Раду з міжнародних відносин. Перше покоління "мозкових центрів" допомогло створити у США активну політичну базу, виховати плеяду незалежних аналітиків для проведення в майбутньому американської глобальної політики.

Попри те, що в міжвоєнний період у країні тимчасово перемогли ізоляціоністи (прибічники пасивної позиції США у світі), геостратеги (адепти активної геополітичної ролі США) із різних "мозкових центрів" повністю відновили лідерські позиції після Другої світової війни. Зміст поняття "ізоляціонізм" охоплював американський континент, у тому числі Латинську Америку й Карибський регіон. Ідеологія полягала у невтручанні у справи Старого Світу.

Саме після 1945 р., коли Сполучені Штати перебрали на себе функції наддержави, виникла друга хвиля "мозкових центрів". Багато дослідників, які опікувалися питаннями оборони в цих інститутах, отримували пряму підтримку від американського уряду. На початок 1970-х рр. припадає третя хвиля "мозкових центрів", що прагнули безпосередньо впливати на політичні рішення.

На відміну від корпорацій, американські аналітичні структури вимірюють успіх не прибутком, а тим, наскільки сильний вплив вони чинять на процеси формування громадської думки й політики. У цьому сенсі вони нагадують лобістські групи, що змагаються з іншими неурядовими організаціями за політичну владу та престиж; межа між ними дедалі більше розмивається. "Мозкові центри" працюють передусім з американською елітою. Сфера їхньої діяльності надзвичайно широка — від забезпечення наповнення іноземних ринків експортними товарами зі США до перехоплення важливої інформації, захисту американських комп'ютерних програм, створення безпечних умов життя громадян Сполучених Штатів, охорони портів від проникнення терористів тощо.

Коли офіційна американська присутність у певних регіонах неможлива, "мозкові центри" перебирають на себе активну зовнішньополітичну роль — служити "очима й вухами" уряду США, тобто виконують паралельно розвідувальну, дипломатичну й політичну місії. Отже, здатність "фабрик думок" прямо чи побічно брати участь у формуванні політичних процесів і готовність американських урядовців звертатися до них за порадою спонукають до висновку, що ці центри чинять визначальний вплив на специфіку внутрішньої та зовнішньої політики США.

Серед аналітичних інструментів міжнародного рівня "фабрики думки" активно використовують технології "кольорових революцій", відпрацьовані на території колишньої Югославії.

Авторитетним фахівцем неурядових організацій й ідеологом організації ненасильницького опору та революцій на територіях інших країн є Дж. Шарп. Там, де є влада, завжди буде й невдоволена нею частина населення, якою можна успішно маніпулювати. Саме за сценаріями Дж. Шарпа запускали механізми дестабілізації в Сербії, Грузії, Україні та Білорусі.

В Югославії націонал-зрадники здійснили "Революцію 2000", зрежисовану заокеанськими фахівцями, без якої неможливо було провести анексію Косового. Нині відомо, що ЦРУ інвестувало майже 70 млн дол. в організацію державного перевороту. Не менші суми надали й спецслужби держав — членів НАТО та неурядові організації Сербії. Безпосередньо за наказом М. Олбрайт під дахом посольства США в Белграді було створено таємне Американське бюро з югославських справ, що відповідало за організацію "кольорового" путчу й фактично керувало діями опозиції.

Сербія стала випробувальним полігоном для вдосконалення методики проведення "кольорових революцій" з метою усунення лідерів країн, які захищали національні інтереси та державний суверенітет від американсько-натівського диктату. Згодом до влади автоматично приводили маріонеткові режими, що слухняно виконували вказівки куратора з американського посольства. Після Белграда були Тбілісі, Київ, Бішкек, але там апробовану схему змінювали мінімально. Як і в Сербії, жоден із цих заколотів не досяг би результату, коли б не пряма зрада всередині панівної еліти.

Активізацію експансіоністської політики спричинило побоювання щодо ствердження реальної європейської єдності "від Дубліна до Владивостока", що здавна суперечить геополітичним спрямуванням Великої Британії та США.

Радянській аналітичній школі, орієнтованій на протилежний аналіз, на збереження системи, вивчення її цілісності, вдосконалення процесів управління й ухвалення рішень (але не на знищення іншої системи), майже нічого було протиставити мозковим атакам із корпорації "РЕНД" і таємним операціям з інших центрів США. В СРСР аналітичних центрів такого рівня фактично не було. Певною мірою цю роль виконували академічні дослідні та науково-освітні інститути, зокрема Всесоюзний науково-дослідний інститут системних досліджень (ВНДІСД), Інститут світової економіки і міжнародних відносин (ІСЕМВ), Інститут економіки світової соціалістичної системи (ІЕССС), Інститут США і Канади (ІСКАН), Інститут сходознавства, Інститут Далекого Сходу, Інститут Європи, Московський державний інститут міжнародних відносин (МДІМВ), Інститут соціології, Академія громадських наук при ЦК КПРС, Інститут наукової інформації суспільних наук (ІНІСН). Ці установи були більш-менш незалежними в конкретних формулюваннях дослідних завдань, хоча й отримували фінансування з державного бюджету. Водночас вони стали неявно визначати генеральну лінію партії, адже часто діставали завдання розв'язати певні проблеми, надати рекомендації прямо від ЦК КПРС або побічно через президію Академії наук; ці структури також змагалися між собою,

подаючи свої аналітичні розробки та рекомендації в ЦК КПРС. Аналітичний супровід курсу на розрядку забезпечували саме радянські науково-дослідні центри, крім того, їхні фахівці також причетні до зміни ставлення до соціал-демократії, поширення феномену науково-технічної революції (НТР) тощо.

Певні аналітичні структури геополітичного масштабу були і в зовнішній розвідці — Головному розвідувальному управлінні (ГРУ) Генштабу Міністерства оборони й Комітету державної безпеки (КДБ) СРСР, але, судячи з результату, радянські "мозкові центри" програли американським битву за голови.

Висновки. Нині у багатьох країнах світу діють аналітичні центри, створені для проведення виваженої зовнішньої та внутрішньої політики. Особливо розвинена мережа цих організацій у Сполучених Штатах Америки.

Роль США у світовій економіці безпрецедентна та відбивається на житті майже всіх країн. Америка бере участь у діяльності численних міжнародних інституцій і веде латентні війни з багатьма державами світу. Проте що допомагає країні залишатися світовим лідером, ефективно формувати внутрішню та зовнішню політику, забезпечувати суспільну підтримку урядових дій? Відповідь очевидна — система "мозкових трестів", що за масштабами та всеосяжним характером діяльності не мають аналогів в інших країнах. Саме ці структури працюють над ключовими питаннями внутрішньої та зовнішньої політики, ідеології, впливу на масову свідомість, корелюючи свою діяльність із завданнями й цілями уряду.

Список використаної літератури

1. Сенченко М. І. Мозкові центри країн світу / М. Сенченко, О. Сенченко, В. Гастинщиков. — Київ : Персонал, 2016. — 277 с.
2. Hunter R. E. Think tanks. Helping to shape U. S. foreign and security policy / Robert Hunter // U. S. foreign policy agenda. — 2000. — Vol. 5. — № 1. — P. 33—36.
3. Курносов Ю. Алгебра аналитики. Секреты мастерства в аналитической работе / Ю. Курносов. — Москва : Русаки, 2015. — 288 с. — (Русская аналитическая школа).
4. Курносов Ю. Аналитика как интеллектуальное оружие / Ю. Курносов. — [2-е изд.]. — Москва : Ритм, 2015. — 613 с.
5. Коваль Р. Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності органів державної влади / Р. А. Коваль // Теорія та практика державного управління. — 2006. — № 1. — С. 223—226.

Mykola Senchenko

Network of American foundations and think tanks

The article considers the features of analytical work and research of think tanks and funds of the United States of America. Analytical centers are described and it is found that thought factories in the United States are mostly independent organizations that work closely with both the political and business elites. In most cases, they are only close to the government, which allows to maintain objectivity and the ability to competently and critically analyze government activities.

Keywords: *analytics; analytical centers; brain centers; information activities*

References

1. Senchenko M., Senchenko O. and V. Gastinshikov. (2016). *Mozkovi centri krayin svitu*. Kyiv: Personal.
2. Hunter R. E. (2000). Think tanks. Helping to shape U. S. foreign and security policy. *U. S. foreign policy agenda*, vol. 5 (1), pp. 33—36.
3. Kurnosov Yu. (2015). *Algebra analitiki. Sekrety masterstva v analiticheskoy rabote*. Moskva: Rusaki.
4. Kurnosov Yu. (2015). *Analitika kak intellektualnoe oruzhie*. [2-e izd.]. Moskva: Ritm.
5. Koval R. (2006). Informacijno-analitichne zabezpechennya diyalnosti organiv derzhavnoyi vladi. *Teoriya ta praktika derzhavnogo upravlinnya*, 1, pp. 223—226.

Надійшла до редакції 17 травня 2021 року